

УДК 821.111–31.09

ЗАГАДКИ БІОГРАФІЇ ТОМАСА ГАРДІ: СПРОБА ПРОЧИТАННЯ У ТВОРЧОСТІ ДЖОНА ФАУЛЗА

Оксана Степанівна Левицька

oksana_levytska@ukr.net

*Кандидат філологічних наук, доцент
Кафедра книгознавства та комерційної діяльності*

*Українська академія друкарства
Вул. Підголокко, 19, 79020, м. Львів, Україна*

Анотація. На матеріалі есеїв Джона Фаулза („Гарді й відьма”, „Англія Томаса Гарді”) та роману „Жінка французького лейтенанта” проаналізовано звернення Фаулза до біографічного методу аналізу літературної творчості. З’ясовано погляди письменника на літературознавчі методології другої половини ХХ ст., їхні формальні пошуки в зіставленні з біографічними методами. Проаналізовано основні аспекти біографічного вивчення особистості Томаса Гарді у творчості Фаулза, зроблено акцент на поясненні особливостей англійської ментальності, використання фактів біографії для зв’язку з реальним історичним часом, ілюструванням письменницьких комплексів тощо. Особлива увага надається родинним таємницям Гарді як ілюстрації подвійної природи вікторіанської доби, а також ключа до тлумачення психічних процесів творчості та аналізу роману „Кохана”.

Ключові слова: біографізм, нова критика, структуралізм, особистість автора, письменник, психологія творчості, Джон Фаулз, Томас Гарді.

Постать Томаса Гарді, за визначенням Джона Фаулза, є „втіленням найбільшої загадки його епохи” [6, с. 264]. Особистість Гарді як письменника й людини незмінно супроводжує фаулзівські тексти, він неодноразово відкрито, а подекуди натяками та алюзіями апелює до творчості цього видатного письменника вікторіанської доби, використовує як епіграфи цитати із його текстів, розкриває маловідомі факти його біографії, проводить біографічний аналіз творів та ін. Перманентне звернення Джона Фаулза до особистості Томаса Гарді сам автор пояснює близьким сусідством і спорідненістю письменницької праці. В есеях Фаулза натрапляємо на часті пасажі ілюстрування власним письменницьким досвідом окремих гардіанських мотивів. І навпаки,

творча біографія Гарді ілюструє особливості письменницької праці самого Фаулза.

Томасу Гарді присвячено два літературно-критичні есе „Гарді й відьма” (1977) та „Англія Томаса Гарді” (1984), написане як передмова до однойменного альбому фотографій. Будучи тематично та змістово спорідненими з іншими есеями, тексти увійшли до збірника „Кротові нори” (1998 року), який упорядкувала Джейн Релф. До постаті Гарді Фаулз звертається в щоденникових записах і в романі „Жінка французького лейтенанта” (1969).

Час написання роману „Жінка французького лейтенанта” та есе „Гарді й відьма” – переломна для літературознавства доба, позначена розвитком структуральних теорій і „нової критики”, які все далі й далі відводили літературознавство від особистості автора. Розвиток структуралізму, а з ним і теорія „смерті автора” не лише спровокували літературознавчу дискусію в західній науці, але й привернули увагу самих письменників. У художніх і нехудожніх творах Джон Фаулз неодноразово апелює до структуральної теорії, зокрема вчення Ролана Барта, активно застосовує методологічні новації, дискутує про смерть роману як жанру. Звертаючись до вікторіанської літератури, досліджуючи письменницьку техніку вікторіанської доби, Фаулз протистоїть літературній критиці з її науковими підходами та інтерпретаційними моделями, здійснює переакцентування від тексту до особистості його творця, переосмислює „ідеологічний статус автора” (М. Фуко). Письменник, на думку Фаулза, творить міф про письменника, тоді як критик цей міф руйнує. Для Фаулза творчість є магічним актом, до якого можна лише наблизитися: „Всі письменники <...> одержимі – в древньому, магічному сенсі – власною уявою...” [4, с. 39]. „За специфічним міфом будь-якого роману, – стверджує Фаулз, – приховане прагнення письменника стати одержимим, зануритися у незмінний підсвідомий прихований міф про самого себе, виплеканий у найпотаємніших куточках душі” [4, с. 207].

На думку Фаулза, літературознавці і критики мають більше часу приділяти етології суб’єктів дослідження: як поводяться письменники, що нині живуть (за межами університетського кампусу), що вони відчувають” [4, с. 222]. Дослідниця есеїстики Джона Фаулза Світлана Гарушьян зауважує: „...В полеміці з підходом „нової критики”, яка заперечувала важливість особистості автора для розуміння художнього тексту, Фаулз пропонує самим критикам звернути, нарешті, увагу на те, що передусє створенню літературного твору, тобто звернутися до

фактів особистої біографії митця, а також особливостей його мислення і світосприйняття” [1, с. 63].

Особистість Томаса Гарді є у Фаулза ілюстрацією англійськості, спробою пояснити особливості англійської ментальності, творчості, ставлення до власної публічності і, навпаки, – виявом закритості, замкненості, відмежування. Такий біографізм повертає нас до історико-генетичного вивчення літератури, що базується на вченні ще Іполита Тена та його послідовників, де визначальними чинниками є національний темперамент, природа та соціальні обставини і певний історичний момент. Особливостями ментальності, тонкощами національного характеру пояснює Фаулз прояви англійськості у вітчизняній літературі: „Ми, англійці, досягли таких успіхів у розвитку роману – і в поезії – значною мірою завдяки саме напрузі, існуючій між особистою реальністю і публічною маскою. Якщо славу французів складає оголеність і яскравість зображення того, що вони реально відчують і роблять, то наші переваги – в завуальованості й ухилянні” [4, с. 202]. Романи Гарді Фаулз називає „міфом про самого себе”, де він обирає „реальність” у протиставлення „мрії”.

За спостереженнями Джона Фаулза, більшість англійських романістів „фанатично уникають розмов про реалії життя їхньої уяви” і надають перевагу такому „персонажу від першої особи, який насамперед скромний, комунікабельний і може бути прийнятий у члени клубу...” [4, с. 201]. Причиною цього автор називає „підступне пуританство”, що сидить у кожному з них (самого себе Фаулз теж до таких зараховує). Ідеться про страх письменника, що „будь-яке дослідження несвідомого може послабити насолоду, яку ми отримуємо від того, що є ігровим майданчиком цього несвідомого” [4, с. 202].

Подробиці біографії Томаса Гарді, деталі його особистого життя Джон Фаулз використовує як авторський коментар щодо звичаїв та особливостей вікторіанської доби в романі „Жінка французького лейтенанта” – історія Гарді ілюструє роздуми автора про вікторіанську Англію, її мораль та звичаї. Використання біографізму виступає способом зв'язку умовного та конкретного, вигаданого та реального, біографія Гарді в романі Фаулза водночас є текстом документальним, свідченням доби і художнім переосмисленням таємниць особистості письменника.

Роман „Жінка французького лейтенанта” має широкий контекстуальний зв'язок із творчістю Томаса Гарді, зокрема на паратекстуальному рівні – майже десяток епіграфів до роману

запозичені з поезії цього вікторіанського поета, а через посередництво поетичних творів – із самим Гарді, загадками його душевних переживань, таємничими образами, підсвідомими пориваннями. Художній хронотоп роману пов'язаний з історичним часом і простором через звернення до постаті Гарді: людини „чия велика тінь безпосередньо пов'язана з місцем і часом моєї оповіді”, – пише автор [6, с. 263].

Фаулз звертається до Гарді як до письменника, який „першим серед англійських романістів намагався зірвати вікторіанську печатку із забороненої скриньки Пандори, що таїла в собі таємниці сексу” і водночас „фанатично оберігав аналогічну печатку на скриньці з таємницям власного інтимного життя і життя своїх батьків” [6, с. 263]. Лише в середині ХХ століття в дослідженнях біографів Томаса Гарді з'явилася розгадка його особистої трагедії. До цієї таємниці Фаулз повертається і в пізніших есе про Томаса Гарді, обравши цю тему як ілюстрування важливої для розуміння англійського суспільства проблеми. Через дослідження біографічних деталей Томаса Гарді відкривається розуміння низки засад вікторіанського суспільства, йдеться насамперед про соціальні аспекти, зокрема соціальний статус родини Гарді, поведінкові моделі представників певних соціальних класів, невідповідність Гарді соціальному статусові першої дружини Емми Лавінії, наявність родинних таємниць тощо. Неодноразово повертаючись до „знаменитого питання” Едмунда Госса: „Чим завинило Провидіння, що містер Гарді постав проти Творця і погрожує йому кулаком із родючих долин Вессекса?” [6, с. 263], Фаулз пропонує відповідь: „та культура, серед якої він з'явився на світ в Бокхемптон-котеджі, що належав його батькові-каменяреві і матері-покоївці, була уже до того часу зруйнована [4, с. 263].

Фаулз пов'язує численні твори Гарді саме з родинною таємницею, яка спричинила розірвання заручин Томаса і Тріфени, яку називає незаконнонародженою дочкою сестри Гарді. „У цьому напруженому, динамічному конфлікті – між пристрастю і самозреченням, невмирущою пам'яттю і постійним придушенням, ліричним смиренням і трагічним обов'язком, між ницою правдою життя і породженою нею високою поезією – приховане невичерпне джерело енергії і одночасно розгадка таємниці видатного письменника епохи; конфлікт цей відображає й суперечливу сутність самої доби [6, с. 264]. Джон Фаулз акцентує на подвійній природі вікторіанської доби. В авторських коментарях (49-й розділ) читаємо: „Той факт, що у всіх вікторіанців спостерігалось

роздвоєння особистості, ми повинні добре закласти у нашу свідомість; це єдиний елемент обладунків, який варто взяти із собою, вирушаючи в мандри по ХІХ століттю. Найбільш виразні – і найбільш загальновідомі – прояви цієї подвійності у поетів, яких я так часто цитую, – у Теннісона, Клафа, Арнольда, Гарді; але, мабуть, із не меншою ясністю вона проявилася в дивних політичних метаннях справа наліво і назад таких діячів, як молодий Мілль і Гладстон; у неврозах і психосоматичних захворюваннях серед людей розумової праці, ні в чому іншому між собою не схожих – таких як Чарлз Кінгслі і Дарвін; у потоці проклять, що спочатку звалилися на прерафаелітів, які намагалися – на думку їхніх сучасників – покласти край роздвоєнню і в мистецтві, і в житті; припинити нескінченну, непримиренну ворожнечу між Свободою і Обмеженням, Надмірністю і Поміркованістю, зовнішньою Пристойністю і внутрішнім усвідомленням Гріховності, між гучними закликами до загальної освіти і тихим страхом перед жіночою емансипацією; нарешті – і вельми прозоро – в маніакальній манері все скорочувати і редагувати, так що в результаті про справжніх Мілля або Гарді повне уявлення можна скласти не за опублікованими автобіографіями, а за шматками, викинутими з них при немилосердній переробці... можна більше почерпнути з листів, що дивом уціліли від вогню, з інтимних щоденників та інших трісок, які розліталися при вирубці лісу. Рідкісний в історії приклад такого послідовного спотворення фактів, підміни істинного змісту парадним фасадом – і найсумніше, що спроба увінчалася успіхом: легковірне потомство все це проковтнуло!” [6, с. 354–355].

Біографізм у дослідженнях про Томаса Гарді часто межує з автобіографізмом Джона Фаулза, який маскується за образом вікторіанського письменника або пояснює життєвими колізіями Гарді власні біографічні факти. Упорядник збірника „Кротові нори” Джейн Релф у передмові до видання зауважує, що згадані у Фаулза письменники та їхні персонажі „зазвичай відображають дивацтва і проблеми, які хвилювали самого Фаулза, його нав’язливі ідеї” [3, с. 19]. Критик бачить „ототожнення із братом по самовигнанню”, „впізнавання почуття втрати і його наслідків – творчої плідності” [3, с. 19]. „Гарді, – пише Джейн Релф, – літературний колос, чия тінь (як у метафоричному, так і в юнгіанському значеннях) непереборно нависає над письменником, літературний ментор, непогрішний авторитет, за словами Фаулза, так само, як і він сам, вважав літературну справу „гріховною” [3, с. 19].

Фаулз зізнається, що вони з Гарді потрапили в одну й ту ж пастку, мучаться одними і тими ж труднощами, тому письменник порушує ще одну проблем, пов'язану з літературною творчістю: „У будь-якому разі, я давно вважаю, що учені витрачають занадто багато часу на написаний текст і занадто мало – на благодатний психоз самого писання як заняття: на конкретний продукт, а не на загальний процес. Етологічні підходи (вивчення живої поведінки), що превалюють сьогодні в зоології, на превеликий жаль, не прийняті у світі літератури. Саме цей підхід я і спробую застосувати до Гарді того періоду, коли писався роман „Кохана”, неабиякою мірою тому, що при такому підході менш цінне художньо може виявитися більш показовим „поведінково” [4].

Все про Томаса Гарді – „погляд ізсередини” на письменницьку сутність, спроба пояснити те, що залишається поза межами літературної критики, що не є дослідницьким об'єктом ні науковця, ні читача. Фаулз наголошує: „Мій головний інтерес у житті завжди був – і є – природа, а не література, функція розуміння більшою мірою, ніж винесення оцінних суджень, <...> якщо я занадто часто звертаюся до прикладів з власного досвіду, то мета моя аж ніяк не проводити образливі порівняння, а лише спробувати хоча б трохи розкрити погляд ізсередини, пояснити хоча б частину природної і неприродної історії мого специфічного підвиду” [4, с. 203].

Біографічний метод стає інструментарієм для аналізу роману Томаса Гарді „Кохана” („Well-Beloved”, 1897). Не вдаючись до наукового аналізу, Фаулз усе ж застосовує біографізм, щоб максимально наблизитися до автора. Фаулз називає роман „Кохана” „усвідомленням гріха”, прагненням пом'якшити особисту провину. У дослідженні цього роману Фаулз твердить, що оцінюючи твір за мірками інших романів Гарді, його можна було б вважати „абсолютним авторським провалом” [4, с. 204], проте саме цей твір – „найбільш наочний із путівників, які нам коли-небудь доведеться мати, по лабіринтах психічних процесів, прихованих за творами Гарді. Ніяка біографія не дозволить нам проникнути так далеко” [4, с. 204]. Фаулз пояснює створення „технічно найгіршого” з романів Гарді саморуйнівною „хворобою”, похмурим розчаруванням у шлюбі. Однією із симптоматичних у біографії Гарді Фаулз визначає проблему подружньої провини. Послуговуючись теорією Зигмунда Фрейда, Фаулз тлумачить конфлікт роману „Кохана” як варіацію едіпового комплексу: „Ця історія сповнена інцестів, пригніченого еротизму, самозакоханості і провини, яку відчуває щодо всього цього вкрай виснажений автор...” [4]. Автор називає цей роман

найвідвертішим твором Гарді, який „оголює душу”, а відмову Томаса Гарді від прози й обмеження поетичними творами після написання „Коханої” мотивує меншою „оголеністю” у поетичних творах, ніж у прозових. Головною проблемою творчості Гарді і його життєвим трагізмом Фаулз називає тему втрати. Дуже важливо, зауважує він, що дія роману відбувається на вигаданому острові Портландія, бо саме острів символізує самознищення суспільства „чи то внаслідок марної мрійливості, чи то через втрату законів Великої землі” [4]. „Відчуття втрати вкрай вагоме для романіста, дуже плідне для його творів, який би душевний біль не спричиняло воно йому”, – пише Фаулз. Отже, спроба біографічно наблизитися до творчості Томаса Гарді відкриває читачеві самого Фаулза, його творчі імпульси, приховані таємниці, завуальовані комплекси, найпотаємніші душевні пориви й болісні втрати. Біографізм гардіани Джона Фаулза пояснює чимало суперечностей – творчих, ментальних, моральних і суспільних, родинних.

1. *Гарушьян С. А.* Эссе Джона Фаулза о Томасе Харди / С. А. Гарушьян // Известия Саратовского университета. Серия Филология. Журналистика. – 2010. – Вып. 1. – С. 62–67.
2. *Гарушьян С. А.* Эссеистика Джона Фаулза : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.01.03 „Литература народов стран зарубежья” (английская литература) / Гарушьян Светлана Алексеевна. – Иваново, 2012. – 20 с.
3. *Релф Дж.* Предисловие / Джен Релф // Фаулз Дж. Кротовые норы / Джон Фаулз ; пер. с англ. И. Бессмертной, И. Тогоевой. – М. : Махаон, 2002. – С. 5–8.
4. *Фаулз Дж.* Кротовые норы / Джон Фаулз ; [пер. с англ. И. Бессмертной, И. Тогоевой]. – М. : Махаон, 2002. – 640 с.
5. *Фуко М.* Що таке автор? / Мішель Фуко ; пер. М. Зубрицької // Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. Марії Зубрицької. – Львів : Літопис, 1996. – С. 444–455.
6. *Fowles Jh.* The French Lieutenant's Woman / John Fowles. – London : Vintage, 1996. – 448 p.

ТАЙНЫ БИОГРАФИИ ТОМАСА ГАРДИ: ПОПЫТКА ПРОЧТЕНИЯ В ТВОРЧЕСТВЕ ДЖОНА ФАУЛЗА

Оксана Степановна Левицкая

oksana_levytska@ukr.net

Кандидат филологических наук, доцент

Кфедра книговедения и коммерческой деятельности

Украинская академия печати

Ул. Подголоско, 19, 79020, г. Львов, Украина

Аннотация. На материале эссе Джона Фаулза („Харди и старая ведьма”, „Англия Томаса Харди”) и романа „Женщина французского лейтенанта” проанализированы обращения Фаулза к биографическому методу анализа литературного творчества. Рассмотрены взгляды писателя на литературоведческие методологии второй половины XX в., их формальные поиски, а также авторское обращение к биографизму. Проанализированы особенности биографического изучения личности Томаса Гарди в творчестве Фаулза, сделан акцент на объяснении английской ментальности, использовании фактов биографии для связи с реальным историческим временем, иллюстрацией писательских комплексов и тому подобное. Особое внимание уделяется семейным тайнам Харди как иллюстрации двойственной природы викторианской эпохи, а также ключа к пониманию психических процессов творчества и анализа романа „Любимая”.

Ключевые слова: биографизм, новая критика, структурализм, личность автора, писатель, психология творчества, Джон Фаулз, Томас Харди.

SECRETS OF THOMAS HARDY’S BIOGRAPHY: THE ATTEMPT OF READING IN JOHN FOWLES’ WORKS

Oksana Levytska

okšana_levytska@ukr.net

Department of Book Science and commercial activities

Ukrainian Academy of Printing

Pidholosko st., 19, 79020, Lviv, Ukraine

Abstract. Hardy’s personality as a writer and a man invariably accompanies John Fowles’ texts, he repeatedly clearly and sometimes with hints and allusions appeals to the creativity of this outstanding writer of the Victorian era, uses as an epigraph quotes from his texts, reveals little known facts of his biography, conducts the biographical analysis of his works, etc. John Fowles’ permanent appeal to Thomas Hardy’s personality the author himself explains by close proximity and affinity of writer's work. On the material of essays by John Fowles (“Hardy and the Hag”, “Thomas Hardy’s England”) and the novel “The French Lieutenant’s Woman” is analyzed Fowles’ appeal to the biographical method of analysis of literary works. The writer’s opinions regarding methodologies of literature of the second half of the twentieth century with their formal search and the benefits of the appeal to biographism are found out. The features of biographical study of Thomas Hardy’s personality are analyzed in Fowles’ works, focus is made on the explanation of the characteristics of the English mentality, the use of the background in connection with the real historical time, the illustration of the writer’s complexes and so on. Special attention is paid to Hardy’s family mysteries as the illustrations of the dual nature of the Victorian epoch, and the key to the interpretation of the mental processes of creativity and the analysis of the novel “Beloved”. The identity of Thomas Hardy in Fowles’ works is the illustration of Englishness, an attempt to explain the peculiarities of the English mentality, creativity and attitude to their own publicity and vice versa – an expression of secrecy, isolation, and separation. The minutiae of Thomas Hardy’s biography, the

details of his personal life John Fowles uses as a narration of customs and peculiarities of the Victorian era in his novel “The French Lieutenant’s Woman”. The usage of biographism is the way of connecting conditional and specific, real and fictional, Hardy's biography in Fowles’ novel is also the documentary text, the evidence of the era and the artistic reinterpretation of mysteries of writer’s personality.

Key words: biographism, new criticism, structuralism, the identity of the author, the writer, the psychology of creativity, John Fowles, Thomas Hardy.

References

1. Garushjian S. A. Esse Dzhona Faulza o Tomase Hardi [John Fowles essay about Thomas Hardy]. In: *Izvestija Saratovskogo universiteta. Serija Filologija. Zhurnalistika*, 2010, no. 1, pp. 62–67. (in Russian).
2. Garushjian S. A. *Esseistika Dzhona Faulza* [Essays of John Fowles]. Extended abstract of PhD dissertation (World Literature). Saratov Chernyshevsky State University. Ivanovo, 2012, 20 p. (in Russian).
3. Relf J. Predislovie [The Foreword]. In: Fowles J. *Krotovye nory* [Wormholes]. Moscow, 2002, pp. 5–8. (in Russian).
4. Fowles J. *Krotovye nory* [Wormholes]. Moscow, 2002, 640 p. (in Russian).
5. Foucault M. Shcho take avtor? [What is an author?]. In: *Slovo. Znak. Dyskurs. Antolohija svitovoji literaturno-krytychnoj dumky 20 st.* [Word. Symbol. Discourse. An Anthology of Literary and Critical Thought in the 20th Century]. Lviv, 1996, pp. 444–455. (in Ukrainian).
6. Fowles Jh. *The French Lieutenant’s Woman*. London, 1996, 448 p.

Suggested citation

Levytska O. Zahadky biohrafii Tomasa Hardi: spoba prochyttannia u tvorchosti Dzhona Faulza [Secrets of Thomas Hardy’s Biography: The Attempt of Reading in John Fowles’ Works]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2014, no. 89, pp. 286–294. (in Ukrainian).

Стаття прийнята до друку 24.11.2014 р.